

Õiguskantsler

Hr Eiki Nestor
Riigikogu Kantselei
riigikogu@riigikogu.ee

Teie nr

Meie 01.12.2015 nr 6-1/150972/1505349

Ettepanek veeseaduse § 17 lõike 4 põhiseadusega kooskõlla viimiseks

Austatud Riigikogu esimees

[Eesti Vabariigi põhiseaduse](#) § 142 lõike 1 ja [õiguskantsleri seaduse](#) § 17 alusel teen Riigikogule ettepaneku viia veeseaduse § 17 lg 4 põhiseadusega kooskõlla. [Veeseaduse](#) (VeeS) § 17 lg 4 on vastuolus Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) §-dega 11 ja 32 nende koostoimes.

Kokkuvõte

Veeseaduse § 17 lg 4 järgi peab paisu omanik või valdaja lähtuvalt [looduskaitseaduse](#) (LKS) § 51 lõikest 2 rajama kalade läbipääsu nii paisust üles- kui allavoolu, kui paisutatud veekogu või selle lõik on kinnitatud [lõhe, jõeforelli, meriforelli või harjuse kudemis- ja elupaigana](#). Selleks tuleb kas rajada paisule spetsiaalne läbipääs või pais lammutada.¹ Ühtki erandit muude väärtuste kaitseks seadus ei võimalda. Nii tuleks rikkuda ka näiteks ajalooline ja senini töötav väärtuslik vesiveski. Veski omaniku jaoks on probleemil teinegi tahk: Keskkonnaameti ja Muinsuskaitseameti nõudeid ei ole võimalik üheaegselt täita. Seadust on aga võimalik muuta nii, et kalapääsu rajamise kohustus ei ole igal nn lõhejõe paisul absoluutne. Keskkonnaametil peaks olema õigus kaaluda erinevaid põhiseaduslikke väärtusi.

Ettepaneku üksikasjalikud põhjendused

1. Õiguskantsleri poole pöördus OÜ Hellenurme Veski, mis tegutseb ajaloolise Hellenurme mõisa vesiveskis.² Avaldaja on tootnud paisul piiratud ulatuses hüdroenergiat ja saanud selle eest taastuvenergiat toetust. Veski asub [veskimuuseum](#), kus tutvustatakse avalikkusele veejõul

¹ Seadus ei ütle, mida täpselt tuleb kalade läbipääsu tagamise all silmas pidada, kuid [veeseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas](#) räägitakse kalapääsu rajamisest ja ehitamisest. Ka normi rakendamisel mõistetakse kalade läbipääsu tagamisena kalapääsu ehitamist või kalade rännet takistava paisu lammutamist. Sellest võib järeldada, et kalade läbipääsu tagamise kohustus VeeS § 17 lõikes 4 tähendab paisuomaniku kohustust ehitada paisule kalapääs. Viiteid muudele võimalustele ei ole õnnestunud kalade rändetingimusi käsitlevatest materjalidest leida. Ka [Keskkonnaministeeriumi veebilehel](#) nenditakse, et: „[...] tähendab paisudele kalapääsude rajamist või paisu lammutamist.“

² Valgamaa ühte esinduslikumasse mõisaansamblist kuuluv tööstushoone. Veski ehitamise ajal kuulus mõis tuntud loodusteadlase ja akadeemiku Alexander von Middendorffi (1815-1894) vanemale pojale Ernst von Middendorffile. Veski väärtuseks on selle hästi säilinud ja tänaseni töökorras olev sisseseade. <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=23155>.

töötava jahuveski tööd. Autentse vesiveski sisseseade pärineb 1930-ndatest aastatest. Vesiveski on muinsuskaitse all, veski pais paikneb Hellenurme mõisakompleksi ja selle pargi kaitseks loodud kinnismälestise kaitsevööndis. Elva jõe ehitatud veski kasutab samasse rajatud paisjärve vett. Pais ja paisjärv takistab kalade rännet Elva jõe selles lõigus.

2. Kohustuslik kalapääs tuleks ehitada kinnismälestise kaitsevööndisse ning muinsuskaitse all oleva vesi- ja saeveski vahetusse lähedusse. Kalapääs on sõltumata selle tüübist ulatuslik rajatis, mida Muinsuskaitseamet peab olemasolevasse miljöösse sobimatuks.³ Samuti on ehituseksperit märkinud, et kalapääsu rajamine on ruumikitsikuse tõttu tehniliselt väga keeruline.⁴ Muinsuskaitseameti ekspertiis näitab, et ehitustööd ohustavad avariilises seisukorras saeveski püsivust ja seega mälestise säilimist.⁵

3. Hellenurme veski paisuga seoses on ilmnenud olulised elulised asjaolud, sealhulgas muinsuse rikkumise oht, millega arvestamist VeeS § 17 lg 4 praegu ei võimalda. Kehtiv norm ei näe ette erandit ega kaalumisruumi juhtudeks, mil muude kaalukate huvidega seotud põhjustel tasuks kalapääsu rajamisest loobuda. Õiguskantsleri andmetel on lisaks Hellenurme veskile muinsuskaitse all ka teisi veskeid/paise⁶, mistõttu kirjeldatud olukord pole unikaalne.

4. Järgnev VeeS § 17 lg 4 abstraktne analüüs kasutab õigusnormi põhiseadusvastase toime ilmetamiseks näitena Hellenurme veski paisu juhtumit.

Paisutamist ja muinsuskaitset puudutavad õigusnormid

5. Veekogu paisutamine eeldab VeeS § 8 lg 2 p 5 järgi vee-erikasutusloa olemasolu. Paisutamist reguleerib VeeS § 17 lg 4. Selle järgi peab paisu omanik või valdaja LKS § 51 alusel⁷ lõhe, jõforelli, meriforelli ja harjuse kudemis- ja elupaigana kinnitatud veekogule või selle lõigule ehitatud paisul tagama kalade läbipääsu nii paisust üles- kui ka allavoolu.

6. Kui paisu omanik või valdaja kaladele läbipääsu ei taga, siis ta vee-erikasutusluba paisutamiseks ei saa (VeeS § 9 lg 10 p 3). VeeS § 17¹ lg 4 järgi peab paisu omanik või valdaja

³ Muinsuskaitseamet (MKA) on 27.02.2015 nr 1.1-7/701-1 kirjas avaldajale sedastanud, et Hellenurme vesiveski on ainus vee jõul töötav püüli- ja jahuveski Eestis, osa Eesti kultuuripärandist, ning sinna muinsuskaitsealises väärtusi kahjustamata pole kalapääsu võimalik rajada. MKA on seisukohal, et Hellenurme paisjärv tuleb säilitada olemasoleval kõrgusel kultuurimaastiku väga olulise maastikuelemendi ning miljööväärtseliku veekoguna.

⁴ „Kalapääsu rajamine Hellenurme vesiveski paisule on tehniliselt keeruline, kus looduslikud ja maakasutuse tingimused seavad tugevad piirangud. Toimiva kalapääsu pikkus peaks olema vähemalt 150 m, et kujundada mitmekesise veevooluga möödaviik kalapääs, languga kuni 2 %. Ainus võimalus oleks viia see läbi paisu liigveelasust paremalt. Seal on kitsas paisuosa liigveelasu parema kaldasamba ja hoone vahel - ca 5...6 m. Pole teada millised on seal paisu ja selle aluse geotehnilised omadused olevate rajatiste püsimiseks kalapääsu läbindamisel läbi muldpaisu. Piki paisjärve paremkallast tuleks kujundada kalapääsu kanal, eraldades selle muldtammiga (sulundseinaga?) paisjärvest ja viies selle läbi muldpaisu allavoolu liigveelasu juurde. Selline rajatis muudaks oluliselt praegust paisjärve vaadet tehiskumaks, paisjärv muutuks kitsamaks ja lõigatakse ära vette mineku võimalus paremalt kaldalt.“ Rein Kitsing. „Hellenurme vesiveski paisule kalapääsu rajamise hinnang“ (26.02.2015), hüdrotehnikainsener, Merin OÜ inseneribüroo.

⁵ MKA tehtud Hellenurme mõisa saeveski tehnilise seisukorra ülevaatus, mille kokkuvõttes nenditakse: „Hellenurme mõisa vesiveski (ilmselt on mõeldud veskiveski kõrval olevat saeveskit – ÕK märkus) tehniline seisukord on avariiline. Hoone vahetus läheduses läbiviidavad ehitustööd - kaevamine, rasketehnika liikumisest ja aluspinnase tihendamise tekkiv vibratsioon - suurendavad hoone avariiohtlikkust ja võivad põhjustada selle varingu.“ Ehitusinsener Virgo Eiche, MKA Lõuna Eesti Järelevalveosakonna insener-konsultant. 21.10.2015.a.

⁶ MKA 24.03.2014 koostatud kokkuvõtetest nähtub, et mälestis või mälestise osa on vähemalt 16 Eesti paisu.

⁷ LKS § 51, millele viidatakse VeeS § 17 lõikes 4 kui piirangu eesmärgile/algpõhjusele, keelab küll olemasolevate paisude veetaseme tõstmise, kuid ei nõua kalapääsu rajamist olemasolevatele/ajaloolistele paisudele.

paisutuse likvideerima, kui ta ei ole taotlenud õigusaktiga nõutavat vee-erikasutusluba või kui loa andmisest on keeldutud.

7. Kui vee-erikasutusluba puudub mälestiseks tunnistatud või mälestise kaitsevööndis asuval paisul (nagu Hellenurme pais), pole paisu üldjuhul võimalik likvideerida minemata vastuollu [muinsuskaitseaduse](#) (MukS) § 5, mis keelab mälestist hävitada või rikkuda.

8. Punktis 7 kirjeldatud paisu omanik on seega olukorras, kus õiguspäraselt käituda ei ole võimalik. Võimalik on üksnes seadust rikkuda, valida on VeeS § 17 lg 4 ja MukS § 5 rikkumise vahel.

9. Viidatud normid pole võrdselt jäigid. MukS § 5 järgi on mälestise hävitamine või rikkumine keelatud. Muinsuskaitseametil on MukS § 5 rakendades ja asjaolusid uurides võimalik hinnata, kas kalapääsu rajamine rikub mälestist või mitte. Kui selle tulemusena jõutakse järeldusele, et kalapääsu rajamine rikub mälestist, siis ei ole kalapääsu rajamist Muinsuskaitseametil võimalik lubada (MukS § 5, § 24, § 25). Analüüsi tulemusena võib Muinsuskaitseamet jõuda ka järeldusele, et kalapääsu rajamine ei riku mälestist. VeeS § 17 lg 4 samalaadset otsustusruumi Keskkonnaametile kalade läbipääsu nõudmisel ei jäta.

Riivatav põhiõigus ja riive eesmärk

10. Kalapääsu rajamise kohustus riivab omandipõhiõigust (PS § 32), sest paneb omanikule kohustuse asja teatud viisil kasutamiseks ja ümberkujundamiseks.⁸ Omandipõhiõigust riivatakse, kui asi tuleb riigi soovitud viisil ümber ehitada või vastasel korral lammutada (nagu näeb ette VeeS § 17¹ lg 4). Kui seejuures ei ole võimalik arvesse võtta mistahes kaalukaid asjaolusid/vastuväiteid (sealhulgas asja muinsuskaitsest väärtust, ehitisega seotud kulused, tehnilisi võimalusi, kalapääsu tegelikku kasu), siis kerkib kahtlus omandipõhiõiguse ülemäärases riives, mida PS § 11 ei luba.

11. VeeS § 17 lg 4 eesmärk seisneb veekogude seisundi parandamises lähtuvalt [veepoliitika raamidirektiivist \(2000/60/EÜ\)](#).⁹ Raamidirektiiv näeb ühe sihina pinnavee hea seisundi saavutamist aastaks 2015 (art 4 lg 1 p a).¹⁰ Seda legitiimset keskkonnapoliitilist eesmärki tuleb riigisisises normiloomes silmas pidada. Teisalt ei välista raamidirektiiv vajalikke erandeid¹¹. Riigisisene eranditeta ja kaalutusõiguseta kohustus VeeS § 17 lõikes 4 ei tulene järelikult otseselt veepoliitika raamidirektiivi üldisest ja asjakohaseid erandeid võimaldavast eesmärgist.

Omandipõhiõiguse riive põhiseaduspärasus

12. Keskkonnapoliitika eesmärkidest lähtudes on kalapääsu rajamise nõue igati sobiv ja arusaadav. Mida vähem liikumistakistusi kaladele, seda parem on eelduslikult kalastiku seisund, mis omakorda aitab kaasa pinnaveekogude seisundi paranemisele, kuivõrd kalastik on üheks

⁸ Sõltuvalt juhtumi asjaoludest võib tagajärjeks olla ka ettevõtlusvabaduse (PS § 31) riive, kui paisu kasutatakse ettevõtluseks ning kalapääsu rajamine seda piirab.

⁹ Sellele viidatakse veeseaduse muutmise seaduse eelnõu, millega VeeS § 17 lg 4 praegusel kujul kehtestati, seletuskirjas.

¹⁰ Veekogu seisund tähistab pinnaveekogu seisundit, mis määratakse kindlaks selle ökoloogilise või keemilise seisundi põhjal, olenevalt sellest, kumb on halvem. Pinnaveekogu on heas seisundis, kui selle ökoloogiline ja keemiline seisund on vähemalt „hea”.

¹¹ Vt nt veepoliitika raamidirektiivi art 4 lg 3, mis räägib tugevasti muudetud veekogudest või art 4 lg 5, mis lubab teatud veekogudele leebemate eesmärkide seadmist. Erandite tegemine veekogu seisundi osas on võimalik ka nt lähtudes VeeS §-st 3¹⁰ ja §-st 3²³.

veekogu seisundi määramise indikaatoriks.¹² Kalapääsu rajamist tuleb pidada abstraktselt abinõuna sobivaks, kuna seda rakendades on võimalik kaladel paisust üles ja alla pääseda. Seeläbi peaks paranema ka veekogu ökoloogiline seisund.

13. Vaatamata abinõu abstraktsele sobivusele, ei saa üksikjuhtumil siiski välistada küsimust kalapääsu rajamise mõistlikkuse ja sobivuse kohta. Esiteks, kalapääsu rajamine ei taga veel selle toimimist.¹³ Teiseks, tulles Hellenurme näite juurde: isegi kui kalapääs Hellenurme paisul toimib, siis jõuaksid Elva jões elavad kalad selle kaudu paisjärve, mis neile aga ekspertide hinnangul kudemiseks üldjuhul ei sobi.¹⁴ Lisaks leiab kirjandusest viiteid, et jõeforell, kelle asurkonna tõttu on Elva jõgi arvatud nn lõhejõgede hulka, on pigem selline liik, kes massrändeid ei tee.¹⁵ Hellenurme paisu kontekstis sõltub kalapääsu rajamise otstarbekus keskkonnakaitselises mõttes täiendavalt ka sellest, et allavoolu rajatud Peedu ja Tõravere kalapääsud toimiksid hästi. Seetõttu ei ole täielikku kindlust, et kalapääsu rajamine Hellenurme paisule parandaks märgatavalt kalastiku ja eriti jõeforelli seisundit Elva jões ning seeläbi ka veekogu ökoloogilist seisundit. Järelikult ei pruugi kalapääsu ehitamisega soovitud keskkonnakaitselist eesmärki saavutada vaatamata kaasnevatele märkimisväärsetele kuludele ja muinsuskaitsele kahjule.¹⁶

14. Eelkirjeldatud asjaolude hindamiseks on vaja ekspertteadmisi. Seetõttu pole kalapääsu rajamine paisule *a priori* sobimatu ja seetõttu eaproportsionaalne abinõu. Kirjeldatud kahtlused lähtuvad erinevate ekspertide tähelepanekutest.¹⁷ Seetõttu peaks otsustajal olema üksikjuhtumit lahendades teatav ruum nende kahtluste hindamiseks ja arvestamiseks, et vältida majanduslikult ja keskkonnakaitseliselt ebamõistlike otsuste tegemist, mis kokkuvõttes soovitud eesmärkidele lähemale ei vii.

15. Kalapääsu kui abinõu alternatiiviks on paisu lammutamine. Veekogu ökoloogilise seisundi paranemisele aitavad eelduslikult kaasa mõlemad, ehkki mitte samaväärse tõhususega. Kalapääsud ei toimi samasuguse efektiivsusega nagu looduslik või selle lähedases seisundis jõesäng. Eesmärgist lähtudes tuleks eelistada ilmselt paisu lammutamist, sest looduslikus jõesängis on kaladele sobivamad kudealad ja paremad rändetingimused. Isiku põhiõiguste seisukohast on paisu lammutamine aga abinõuna koormavam. Seetõttu saab pidada vajalikuks kalapääsu rajamist kui leebema meetme rakendamist.

¹² Just kalade liikumistakistused on nt Elva jõel põhjuseks, miks loetakse Elva jõe seisundit hetkel kesiseks. Kalade vähesust/puudumist seostatakse just olemasolevate paisudega, millel pole kalapääse. Kuid jõe ökoloogiline seisund ei parane ainuüksi kalapääsu ehitamisega – kalapääs peab ka hästi toimima hakkama.

¹³ Kalapääsude efektiivsusest ja nende toimimise eeldustest ning kaasnevatest probleemidest antakse ülevaade T. Jürgenstein. [Ahja jõel Saesaare paisule kalapääsude rajamisest. Ekspert hinnang](#). 2013, lk 12, 15, 17-18.

¹⁴ „Paisjärve väga aeglaselt liikuv, praktiliselt seisev vesi võib pärssida kalade rändestinkti ja suunataju isegi siis, kui veehoidlasse on üle kalapääsu siiski jõutud. Seetõttu on paisjärv täiendavaks takistuseks rännete toimimisele.“ T. Jürgenstein. [Ahja jõel Saesaare paisule kalapääsude rajamisest. Ekspert hinnang](#). 2013, lk 6. „Paisutamine muudab elutingimusi veekogus. Paisjärvedes pole voolulembestel vääriskaladel sigimistingimusi: madalaid kiirevoolulisi kruusapõhjaga alasid. Paisjärves tõuseb vee temperatuur ja süveneb veekogu eutrofeerumine, sest enne sängist kiire vooluga läbi kantud reostuskomponendid lähevad aeglase vooluga ja päikesele avatud vees kergemini aineringsse.“ R. Pihu, E. Saadre, M. Kesler. „Hüdroenergia ulatuslik kasutamine ohustab meie loodust“ [Eesti Loodus 07-08/2002](#).

¹⁵ T. Jürgenstein. [Ahja jõel Saesaare paisule kalapääsude rajamisest. Ekspert hinnang](#). 2013, lk 12.

¹⁶ Seejuures pole esmatähtis, kas need kulud on kandnud maksumaksja paisu omanikule toetust andes või paisu omanik. Kui märkimisväärne rahasumma kulutatakse tegevuseks, mis ei taga soovitud eesmärgi saavutamist, siis on see raha kulunud ebamõistlikult ning selle arvelt võib-olla midagi mõistlikku jäänud tegemata.

¹⁷ Vt nt ihtüoloog R. Järvekülje arvamust kamberkalapääsu kohta. <http://www.valgamaalane.ee/1304006/sangastes-sai-valmis-ees-tis-haruldane-kamberkalapaas>; T. Jürgenstein. [Ahja jõel Saesaare paisule kalapääsude rajamisest. Ekspert hinnang](#). 2013.

16. VeeS § 17 lg 4 riivab intensiivselt paisu omaniku omandipõhiõigust. Kohustus tagada kaladele läbipääs tähendab kohustust pais ümber ehitada, kanda sellega seoses kulusid, täita kalapääsu rajamisega seotud muid kohustusi ja järgida erinevaid tegevuspiiranguid.

17. Kalapääsu ehitamine näiteks Hellenurme veski paisule maksab hinnanguliselt 500 000 eurot¹⁸, millest riik katab avaldaja väitel sõltuvalt veski edasise kasutuse olemusest osa (kui veskit soovitakse senisel moel edasi kasutada) või 100 % abikõlblikest kuludest (kui veskit ei kasutata edaspidi majandustegevuses). Kalapääsu rajamine mõjutab seega paisu omaniku võimalusi jätkata asja kasutamist, kui võrd eeldab senise majandustegevuse jätkamiseks investeeringut (omafinantseeringu näol) kalapääsu rajamiseks.

18. Lisaks ehituskuludele kaasnevad kalapääsuga ka märkimisväärsed püsikulud. Seda tuleb pidevalt hooldada ja vajadusel remontida.¹⁹ Samuti lasub omanikul kalaseire korraldamise ja kalapääsu tõhususe tõendamise kohustus.²⁰ Paisu ja kalapääsu tulevaste hooldus- ja remondikulude kohta puudub täpne ülevaade, ent vesiehitiste omapära tõttu pole need tühisid. Ainuüksi kalapääsu raamatupidamislik amortisatsioonikulu on lineaarse meetodi kasutamisel (eeldusel, et 500 000 eurot maksva kalapääsu kasutusiga on 50 aastat) 10 000 eurot aastas. Seejuures piiratakse paisu omaniku võimalusi katta kalapääsu hoolduskulusid majandustegevusega, näiteks hüdroelektri tootmisega tulu teenides.²¹

19. Kui omaniku vabadusi asja kasutamisel ja sellega tulu teenimisel piiratakse, ning kui sellega kaasnevad märkimisväärsed kulud, siis tekib küsimus, miks ta üldse peaks olema oma asja kasutamisest senisel moel huvitatud. Hellenurme näite juurde tulles on väheusutav, et külakohas asuv muuseum suudaks muuseumitegevusega rahastada kõiki kalapääsu rajamisega kaasnevaid püsikulusid. Samas poleks paisuta võimalik tegutseda ka ajaloolisel vesiveskil. Seega seab isikule pandav keskkonnakaitseline kohustus ohtu ka asja kasutusviisi, mida riik on muinsuskaitse tingimusi kehtestades pidanud väärtuslikuks ja vajalikuks.

20. Omandipõhiõiguse vaatevinklist tähendab eeltoodu, et VeeS § 17 lg 4 piirab oluliselt asja senist kasutamist ning lisab rea suuri püsikulusid. Olukorras, kus kaasnevad kulud on ülemäärased, VeeS § 17 lg 4 lahendust hetkel ette ei näe. Kui omandipõhiõiguse oluline riive lähtub kaalutusõigusest õigusnormist (nagu VeeS § 17 lg 4), mis ei võimalda paisu omanikule langevat majanduslikku koormust arvesse võtta ja omandipõhiõigusesse sekkumist üksikjuhtumil mõõdukaks kujundada, siis toob see endaga kaasa omandipõhiõiguse ebaproportsionaalse riive. Seda põhjusel, et ülejõukäiva kohustuse sidumine asja omamise või kasutamisega viib eelduslikult omandi kaotuseni. Kui paisu omanik ei suuda VeeS § 17 lg 4 tulenevaid kohustusi täita, siis tuleb pais VeeS § 17¹ lg 4 järgi likvideerida või on isik sunnitud omandi võõrandama. Paisu likvideerimine võib olla aga vastuolus MukS §-ga 5.

¹⁸ Kalapääsu rajamise ja selleks vajalik paisu remonttööde maksumus on kokku vähemalt 500 000 eurot. „Hellenurme vesiveski paisule kalapääsu rajamise hinnang“ Rein Kitsing (26.02.2015), hüdrotehnikainsener, Merin OÜ inseneribüroo

¹⁹ Vesiehituse juures on hooldus ja remont iseäranis oluline, kui võrd olemuslikult on selline objekt pidevas loodusjõudude meelevaldsel ning amortiseerub seetõttu tavalise ehitisega võrreldes eelduslikult kiiremini.

²⁰ Tulevasele seirekohustusele viitab keskkonnaministri 05.07.2010 nr 24 määruse „[Meetme „Vooluveekogude seisundi parandamine” tingimused avatud taotlemise korral](#)“ § 7 lg 1 p 5.

²¹ Kui paisutaja teeniks taastuvenergiat tootes igal kuul tuhandeid eurosid tulu, siis ei pruugi paisuomanikule kalapääsuga kaasnevad kulud olla sedavõrd suured, et see isiku tegevuse majanduslikel põhjustel halvaks. Sellisel juhtumil VeeS § 17 lg 4 omandipõhiõigusesse ülemääraselt ilmselt ei sekkuks – kõik sõltub iga juhtumi asjaoludest. Eelingi veebilehelt nähtub, et näiteks OÜ Hellenurme Veski on saanud taastuvenergia toetust 0-823 eurot kuus (aastatel 2010-2015), kuid toetuse suurus on valdavalt olnud mõnisada eurot kuus ja vaid üksikudel kuudel ulatunud ca 800 euron. Paljudel kuudel pole toetust üldse makstud.

Muude oluliste asjaolude arvestamise võimatus

21. Lisaks tuleneb kalapääsu rajamise absoluutsest kohustusest kahtlus, et VeeS § 17 lg 4 ei võimalda olemasoleval kujul arvestada oluliste avalike huvidega.²² Hellenurme veski juhtumi näitel saab esitada kalapääsu ehitamise tehnilist, sotsiaalset, kultuurilist mõistlikkust/otstarbekust kahtluse alla seadvaid argumente.

22. Hellenurme veski paisule kalapääsu rajamine on tehniliselt keerukas, sest paisu ümber pole kalapääsu ehitamiseks piisavalt ruumi (vt selle kohta alamärkust 4). Ajakirjandusest leiab ka viiteid, et möödaviiguna toimiva kalapääsu langus on 1,5 cm ühe meetri kohta.²³ Hellenurme veski paisu paisutuskõrgus on 2,9 m. Viidatud eksperthinnangu alusel peaks Hellenurme veski paisule rajatav möödaviik olema seega vähemalt 190 m pikk. Kamberkalapääsu rajamine on ruumikitsikuse tõttu seotud suurte ohtudega muinsuskaitsealuse saeveski hoone püsivusele, mis on avariilises seisus ja asub vahetult jõesängi ääres.

23. Ehitustehnilised raskused ei pruugi olla kalapääsu rajamise kaalumisel esmatahtsad, kuid sõltuvalt rajatise asukohast võib neil olla oluline faktiline tähendus. Kui mingit objekti pole tehniliselt võimalik rajada, siis on teatud juhtudel tegemist paratamatusega. Abstraktne arutelu on sellistel juhtudel kohatu. Vastused tulevad üksikjuhtumite lahendeist, kui õigusnorm jätab selleks vajaliku kaalumisruumi.

24. Kalapääsu rajamisel on sageli ka sotsiaalne ja rekreatiivne dimensioon. Kalapääs vajab toimimiseks pidevat ja stabiilset veevoogu. Kuival aastaajal võib paisjärvest kalapääsu juhitav vesi omakorda mõjutada veetaset paisjärves, sest varem paisu taha kogunenud vesi läheb otse jõkke. Napi veevoo jagamine võib seetõttu alandada paisjärve veetaset ja koos sellega muuta järve veepiiri. Veepiiri taandumine soodustab veetaimede kasvu, see aga omakorda kiirendab veekogu kinnikasvamist. Seda peetakse keskkonnakaitsealuse ebasoodsaks tagajärjeks. Hellenurme paisjärve veetaseme stabiilsus on oluline lisaks eeltoodule ka põhjusel, et Hellenurme mõisa peahoones asuva lasteaia ja hooldekodu kütteks kasutatava küttesüsteemi torud on paisjärves. Küttesüsteemi toimimiseks peab veetase järves olema stabiilne.

25. Lisaks eelkirjeldatud probleemile paisjärve piiride muutumisega esinevad ka ajaloolised ühiskondlikud asjaolud, mis vääriwad tähelepanu ja kaalumist. Paljud paisud on olemas olnud juba kaua aega (kaugelt rohkem kui 100 aastat). Järvest on saanud piirkonna loomulik osa, kuna seda aega, mil järve pole olnud, ei saagi keegi enam mäletada. Samuti on raske ette kujutada mõisasüdameid ilma nende veekogudeta, mis sinna on juba pikka aega tagasi rajatud ning mis on osa ajaloolisest ja harmoonilisest miljööst.

26. Lisaks miljööväärtusele võib ajaloolisel veskil ja sellega seotud paisul olla oluline kultuurilooline väärtus. Näiteks Hellenurme vesiveski on Eestis ainsana veejõul toimiv jahuveski, mis toimib praegu veskimuuseumina. Selles näidatakse külastajatele (nt koolilapsed), kuidas toimub veejõul jahu, manna, tangu jms tootmine. Avalik huvi, mis on seotud

²² Sellele on viidanud ka kohalik omavalitsus. Palupera Vallavalitsus on pöördunud 27.04.2015 kirjaga nr 4-9/303 Keskkonnaministeeriumipoole, tehes ettepaneku välja arvata Elva jõe lõik alates Hellenurme paisjärve paisutusala algusest kuni Hellenurme-Nõuni maantee sillani keskkonnaministri 15. juuni 2004. a määrusega nr 73 „Lõhe, jõeforelli, meriforelli ja harjuse kudemis- ja elupaikade nimistu“ kinnitatud nimistust. Samuti tehti ettepanek teha seadusandluses muudatused, mis võimaldaksid teha erandeid kalapääsu rajamise nõudes, kui selle rajamine ei ole võimalik muinsuskaitsealuse, avalike ja erahuve kahjustamata või võivad mõjutada järve ökoseisundi säilimist.

²³ Kalateadlane Rein Järvekülg ütles, et tõhusa kalapääsu keskmine lang ei tohiks ületada 1,5 protsenti ehk olla üle 1,5 sentimeetri meetri kohta. „Alla kahesaja meetri on raske teha kalapääsu, mis hästi toimiks,“ sedastas ta. Vt Postimees 20.01.2014 „[Puurmanni paisu vääristab kalapääs](#)“.

muinsuskaitse all oleva ainulaadse vesiveski ja saeveski hoonete säilimisega, on ilmselge. Aga avalikes huvides on ka see, et vesiveski toimiks oma algsel kujul pakkudes inimestele võimalust tutvuda ajalooliste tehnoloogiatega. Kuivõrd veski originaalne kasutusviis ja sellega avalikkusele antud lisaväärtus sõltub konkreetsetest inimestest, siis on erilise kaaluga ka nende inimeste tegutsemistahte ja motivatsiooni säilimine, mistõttu tuleb uusehitistesse investeerida arukalt ja eelkõige sellest vahetult mõjutatud inimesi arvestades. Inimeste eesmärgid (muuhulgas oma omandi kasutamisel) ei ole keskkonnakaitsete eesmärkide kõrval vähetahtsad või tühised, nende arvestamiseks peab olema haldusorganil õiguslik võimalus ja tegelik tahe.

27. Ajalooliste paisude suhtes otsuste tegemisel tuleb ka silmas pidada, et mitmetel juhtudel on need ajaloolised paisud kunagistelt omanikelt õigusvastaselt võõrandatud ning hiljem Eesti Vabariigi poolt ülekohtu heastamise eesmärgil omanikele või nende järglastele tagastatud. Samuti on paisul veskipidamine olnud mõnel pool põhjuseks, miks on veskiomanikke ja nende perekondi represseeritud (nt küüditatud).²⁴ Selliseid üldinimlikke ja inimeste õiglustunnet puudutavaid asjaolusid tuleb ajaloolise paisu osas otsuseid langetades samuti arvesse võtta. Hetkel VeeS § 17 lg 4 seda ei võimalda.

28. Käesoleval hetkel ei võimalda VeeS § 17 lg 4 arvesse võtta ühtki eelkirjeldatud argumenti või kaalutlust. Samas peab Riigikogu norme luues andma täitevvõimule võimaluse mitmesuguste olukordadega arvestamiseks, et riigivõimu teostamine isiku vabadussfääri sekkumisega oleks põhjendatud ja kooskõlas asjaoludega.²⁵ Kindlasti ei tohi asetada isikut olukorda, kus tal ei olegi justkui võimalik õiguspäraselt tegutseda, sest täites üht normi, rikub ta teist.

29. Kokkuvõttes ei ole alust eeldada, et veepoliitika raamdirektiivist lähtuvad keskkonnakaitsete eesmärgid, millest direktiiv võimaldab erandeid teha, on kahtlusteta kaalukamad, kui omandipõhiõiguse kaitse vajadus või eelkirjeldatud avalikud huvid – näiteks muinsuskaitse. Ilma kaalumisruumita ei ole minu veendumuse kohaselt üksikjuhtumi õiglast ja proportsionaalset lahendust võimalik tagada. Seetõttu teen Riigikogule ettepaneku muuta VeeS § 17 lg 4, et see võimaldaks haldusorganil üksikjuhtumi asjaolusid kaaluda.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Evelin Lopman 693 8431
Evelin.Lopman@oiguskantsler.ee

²⁴ Näiteks Hellenurme veski on avaldaja sõnul perekonna põlisvara, veski pidamisega tegeles juba avaldaja vanaisa. Samuti oli avaldaja sõnul tema perekond 1949.a küüditatavate nimekirjas, kuid neil õnnestus end varjata ja seetõttu küüditamisest pääseda.

²⁵ RKPJKo nr [3-4-1-6-2000](#).